

Orala

(Åranstorp/Øvre Aronstorpet)

Dokumentasjon til frednings sak - del 1

10. mai 2019

Innhold

	Side		
Introduksjon	3	- Tunet	27
Eiendomsinformasjon	4	- Driftsflater	28
Historikk og nærområde	5	- Stier og ferdselsårer	29
Bygningene		Skogfinner som folkegruppe	
- Beskrivelser av eksteriør	7	- Historikk, kultur og tradisjon	30
- Våningshus	8	Skogfinner – opprinnelse innvandring og bosetning	31
- Gammelfjøset	9	- Finnemantallet 1686	32
- Kalvhuken	10	- Finnskogen	33
- Låven og fjøset	11	- Næringsvirksomhet – Svedjebruk	34
- Stabburet	12	Skogfinsk byggeskikk	35
- Jordkjelleren	13	- Røykstua	36
- Kokkhuset	14	- Badstua	37
- Badstua	15	- Ria	38
- Vedskjulet/Skålen	16	- Kokkhuset	39
- Smia	17	- Jordkjelleren	40
- Høyløa	18	Skogfinsk kulturlandskap	41
- Sommerfjøset	19	Skogfinske tradisjoner	42
- Sauefjøset	20	Skogfinner i dag	43
- Saga	21		
- Netthuken	22	Om minoritetsprosjektet	44
Kulturlandskapet	23	Oversikt over fredningene i prosjektet	45
- Frukthagen	26	Bakgrunnsinformasjon om dokumentet	47

Introduksjon

I arbeidet med skogfinske kulturminner har vi valgt en tilnærming hvor de elleve fredningene utfyller hverandre og til sammen forteller skogfinnernes historie i Norge.

Mange av de skogfinske kulturminnene er forsvunnet, noe som gjør det vanskelig å finne helhetlige og godt bevarte kulturminner som er egnet til å fortelle en historie alene.

Mange steder står bare fragmenter igjen eller kulturminnet er i dårlig stand. Noen steder er også bygninger flyttet eller tilført ny funksjon.

Prosjektet har derfor funnet deler av en helhet flere forskjellige steder, og det er sammenfatningen av disse som prosjektet løfter frem og vil formidle som ett samlet bilde. Hvert av kulturminne som fredes i prosjektet bærer og synliggjør hver for seg slik en liten del av skogfinnernes historie i Norge.

På bakgrunn av dette har vi valgt å la dokumentasjonen i hver enkelt fredningssak ha en fellesdel om skogfinnene som folkegruppe og om prosjektets tilnærming til dette, som danner en overbygning over fredningene og forklarer hvordan det enkelte kulturminnet inngår i det store bildet.

Eiendomsinformasjon

Orala (Åranstorp, Øvre Aronstorp)

Åranstorpvegen 91, Austmarka

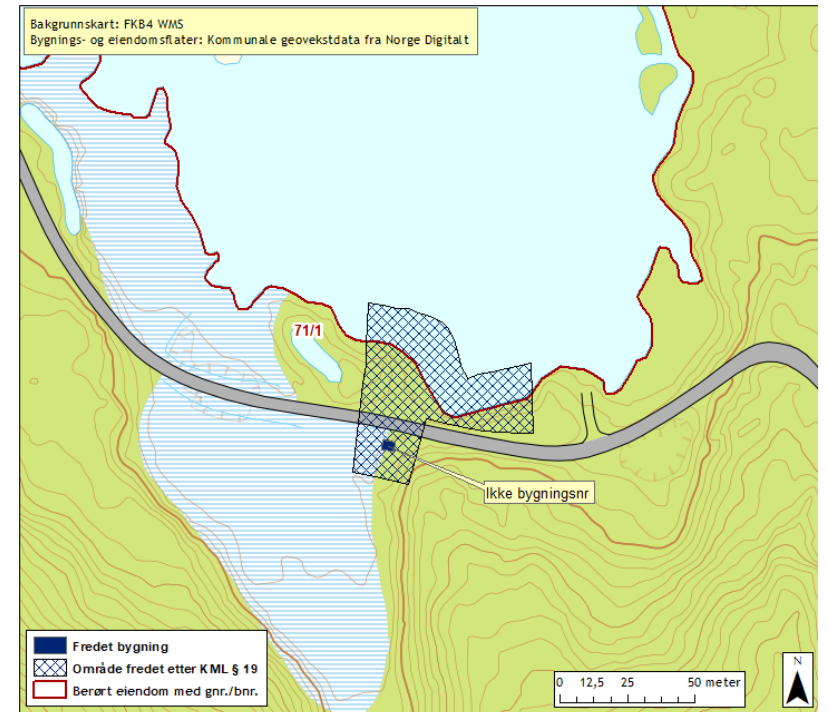
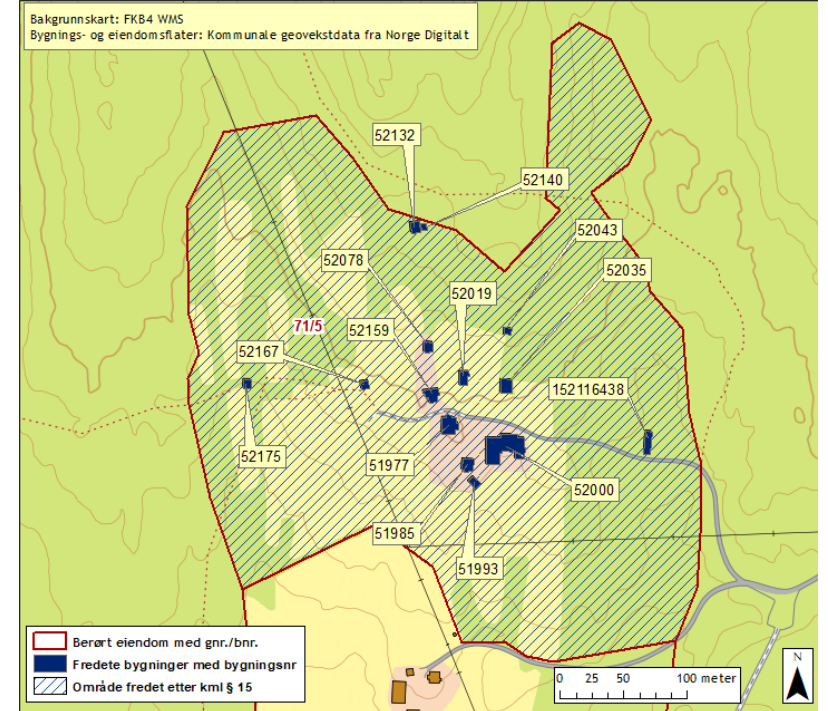
Kongsvinger kommune

Gnr/bnr. 71/5:

- **Våningshus**, bygningsnr. 51977, AskeladdenID 158842-1
- **Gammelfjøset**, bygningsnr. 52035, AskeladdenID 158842-2
- **Kalvhuk**, bygningsnr. 52043, AskeladdenID 158842-3
- **Låve og fjøs**, bygningsnr. 52000, AskeladdenID 158842-4
- **Stabbur**, bygningsnr. 51985, AskeladdenID 158842-5
- **Jordkjeller**, bygningsnr. 51993, AskeladdenID 158842-6
- **Kokkhus**, bygningsnr. 52019, AskeladdenID 158842-7
- **Badstue**, bygningsnr. 52078, AskeladdenID 158842-8
- **Skåle/Vedskjul**, bygningsnr. 52159, AskeladdenID 158842-9
- **Smie**, bygningsnr. 52167, AskeladdenID 158842-10
- **Høyløe**, bygningsnr. 52175, AskeladdenID 158842-13
- **Sommerfjøs**, bygningsnr. 52132, AskeladdenID 158842-14
- **Sauefjøs**, bygningsnr. 52140, AskeladdenID 158842-15
- **Sag**, bygningsnr. 152116438, AskeladdenID 158842-16

Gnr/bnr. 71/1:

- **Netthuk**, (har ikke bygningsnr.), AskeladdenID 158842-17

Historikk og nærområde

Orala er det finske navnet på Åranstorpet, senere Aronstorpet. Plassen ble ryddet i 1692 av finnen Samuel Orainen fra Arnsjön i Östmark, Sverige. Orainen skal ha vært på rømmen etter et drap han hadde begått i Sverige da han kom til Orala.

Plassen ligger på *Varaldskogen* som er et stort skogområde i søndre Finnskogen på grensen til Sverige. Varaldskogen var lenge eid av store norske og svenske skogeiere. Nå er det meste av skogen i Statskogs eie. Orala var i mange år husmannsplass under eierne av Varaldskogen, men ble etter hvert en selveid gård. Ca 1758 ble plassen delt. Slekten Orainen ble på Orala fram til 1882/83 da nordre del (øvre) ble solgt til Ole Henriksen Løvhøiden. Ole Henriksen Løvhøiden og kona Karen Olsdatters etterkommere eide Øvre Orala fram til Norsk Skogfinsk Museum overtok i 2011.

Beliggenheten er klassisk for skogfinne plassene. En stor lysning midt i skogen, trukket litt opp mot et høydedrag. De 14 bygningene ligger spredt rundt i en organisk tunstruktur. Små og store åkerlapper, engstykker og beitearealer ligger omkring og innimellom bygningene etter hvor terrengformasjonene og jordsmonnet tillater det. Mellom alle driftsflatene finnes små skogpartier, hakkslåtmark, stier og mengder av rydningsrøyser.

En kilometer nord for plassen ligger enda en bygning som tilhører Orala. Det er en netthuk – en liten bygning for oppbevaring av fiskeredskaper – ved kanten av Søndre Øyersjøen, hvor folket på Orala fisket.

Orala 1959

Orala 1926

Bildene har tillhørt fra Odd Arnstorp (gutten på bildet) og er utlånt fra Austmarka historielag

A/60

N. ARONSTORP 1926.

Om Aronstorp S.står det i boka :
Den første en vet om her het
Samuel Henriksen Orainen som døde
i 1729.Ca 1758 ble plassen delt.
Erik Mortensen av Orainenslekta
tok over N.Aronstorp

A/54

N. ARONSTORP 1926. Alle har navnet
Aronstorp.
1.rekke: F.v. Odd, Ingrid, May, Ole.
2.rekke: Ågot, Karen, Maren, Anne,
Ingvald, Tormod og Odd Karsten.
Hunden het Tora. Barn 1,2,3 er
barna til Ågot og Mentz

austmarkahistorielag.no

A/56

N. ARONSTORP 1926.

Barn f.v. Ole, Ingrid, May.
Voksne f.v. Karen, Anne, Ågot.
Karen var enke etter Ole Henrik-
sen. Ole H.Løvheiden (1856 - 1915)
Karen (1866 - 1941) Foreldre til
Anne

A/59

N. ARONSTORP 1926

F.v. May, Ingrid, Ole og Odd Sigurd
Bukken : Blåmann
Foreldrene til Odd, Ingrid og May
var Mentz og Ågot. Odd er Odd
Arnstorp nåværende eier.

austmarkahistorielag.no

A/58

N. Aronstorp 1926.

Foran: Ole og Odd Sigurd
I midten: Ågot, Anne, Ingrid, May
(Skjult), Karen (skout), Odd Karsten
med hatt, Ingvald med skyggelue
Bak: Tormod og Maren

austmarkahistorielag.no

Bygningene

Beskrivelser av eksteriør
s. 7-22

Interiørbeskrivelser finnes i dokumentasjonsvedlegg - del 2
(unntatt offentlighet)

Våningshuset

Byggningsnr. 51977, AskeladdenID 158842-1

Våningshuset ble oppført i 1912. Det skal tidligere ha stått en røykstue, muligens på samme sted, som ble revet samme år som våningshuset kom opp.

Bygningen er oppført i laftet tømmer i én og en halv etasje. Mot vest har bygningen et to etasjes inngangsparti og mot nord en kjøkkeninngang. Bygningen er trolig oppført av gamle gjenbrukte materialer.

Bygningen står på natursteinsmur. Den er kledd med rødmalt lektepanel og har hvite vinduer og staffasje. Taket er tekket med svarte plater av nyere dato.

Gammelfjøset

Bygningsnr. 52035, AskeladdenID 158842-2

Gammelfjøset ble oppført 1922.

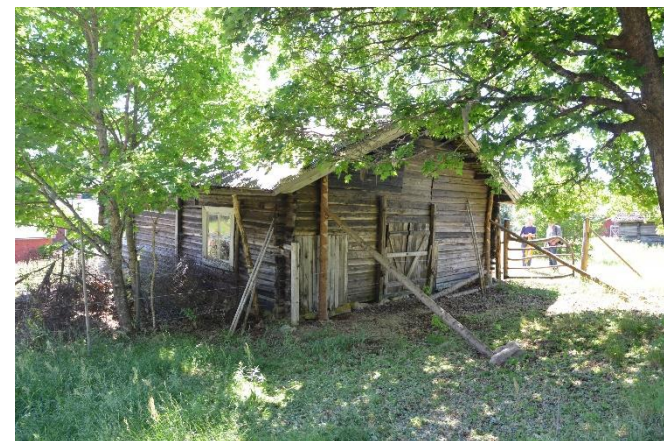
Bygningen ligger vis a vis låven og ble benyttet som fjøs fram til 1951 da nyfjøset/vinterfjøset kom opp som tilbygg på sørsiden av låven.

Gammelfjøset ble da tatt i bruk som sag fram til den nye saga ble bygget i 1972.

Bygningen er oppført i laftet tømmer som er avstivet med strekkfisker på alle fire sider. Taket har opprinnelig hatt flis som senere er dekket med bølgeblekkplater.

Dørene har kryssavstivning lik mange av de andre dørene på driftsbygningene i tunet.

Bygningen står på natursteinsmur uten bindemiddel.

Kalvhuken

Bygningsnr. 52043, AskeladdenID 158842-3

Kalvhuken (kalvfjøs) ble bygd ca år 1800 og flyttet til nåværende tomt i 1922. Bygningen var opprinnelig melkebu på Nedre Aronstorpet. Den ble flyttet første gang til Øvre Aronstorpet da folket på nedre emigrerte til Amerika omkring 1865. Bygningen ble da satt opp mellom våningshuset og gammelfjøset, og ble videre flyttet i 1922 til nåværende sted.

Kalvhuken er en enkel laftet bygning i ett rom, åpent opp til mønet. Inngangspartiet er trukket noe inn under gavlen. Døren er en tradisjonell labankdør av tre brede bord. Bygningen har ingen vinduer, kun en liten lysåpning på nordveggen. Takkonstruksjonen tyder på at det har vært stikketak her før det ble lagt på blikkplater.

Låven og fjøset

Bygningsnr. 52000, AskeladdenID 158842-4

Låven ble bygget i 1888. Den er en stor, rødmalt, laftet bygning med to låvebruer mot nord. I 1910 ble bygd til et maskinhus i bindingsverk på sørsiden av østre ende. I 1951 kom vinterfjøset på sørsiden av vestre ende, og i 1960 kom det opp et redskapshus mellom låvebruene mot nord.

Dørene har kryssavstivning lik mange av de andre dørene på driftsbygningene i tunet.

Den gamle låven har punktbering, mens maskinhuset og låvebruføttene er tørrmurte. Fjøset fra 1951 har sementmurt sokkel.

Låven og maskinhuset har flistak med plater lagt over. På fjøsdelen er det eternittak.

Stabburet

Bygningsnr. 51985, AskeladdenID 158842-5

Stabburet er bygd i 1888. Årstallet står skrevet på vindfløya på spiret på klokketårnet.

Det er en laftet bygning i to etasjer med åpen sval og to inngangsdører mot nord. Taket er tekket med betongtakstein over flis. Stabburet har punktbering av tørrmurte holdsteiner. Bygningen er rødmalt med hvite karmar og staffasje.

På sørsiden er det bygd til en garasje i bindingsverk for såmaskinen. Tilbygget har pulttak av bølgeblekkplater og står på tørrmur.

Jordkjelleren

Bygningsnr. 51993, AskeladdenID 158842-6

Selve jordkjelleren sies å være bygd i 1888, men kan muligens være eldre. Kjelleren har murt steinhvelv og dobbel dør inn (med et lite forrom mellom) som bidrar til å holde temperaturen stabil i kjellerrommet.

Overbygget i bindingsverk kom til i 1954. Overbygget har rødmalt låvepanel og sperretak med bølgeblekkplater. Døra har kryssavstivning lik mange av de andre dørene på driftsbygningene i tunet.

Kokkhuset

Bygningsnr. 52019, AskeladdenID 158842-7

Kokkhuset er angivelig fra 1746 og stod tidligere på Nedre Aronstorpet. Bygningen ble flyttet til nåværende sted på slutten av 1800-tallet. Den har vært i bruk som bryggerhus og snekkerverksted.

Kokkhuset er en laftet bygning i ett rom med sval på fremsiden. Svalen er panelt med supanel. Bygningen står på tørrmur og taket er tekket med flat betongstein fra 1950-tallet.

På nordsiden er det bygd på en garasje i bindingsverk. Garasjen har de karakteristiske kryssavstivede dørene som finnes på mange av de andre bygningene i tunet. Garasjen har bølgelikktak.

Badstua

Bygningsnr. 52078, AskeladdenID 158842-8

Badstua ble oppført ca 1800 på Nedre Aronstorpet. Bygningen ble flyttet til nåværende sted omkring 1870 i forbindelse med at folket på Nedre Aronstorpet emigrerte til Amerika.

Bygningen har trolig aldri vært en badebadstue, men muligens opprinnelig en røykstue. Den ble benyttet til tørking av korn og baking av brød. Ovn ble revet ut i 1950-årene. Etter dette fungerte bygningen som overnattingssted for skogsarbeidere.

Badstua er en laftet bygning i ett rom med «bruket» himling. På sørsiden er det et tilbygd inngangsparti i bindingsverk. Bygningen står på tørrmur og taket er tekket med flat takstein.

Inngangsdøren har den samme kryssavstivingen som finnes på mange av de andre dørene på Orala.

Vedskjulet/Skålen

Bygningsnr. 52159, AskeladdenID 158842-9

Selve den laftede skålen ble oppført i 1923, mens bindingsverkstilbygget mot sør og slipesteinshuset mot øst ble oppført på 1930-tallet av henholdsvis Karl Trosholmen og Odd Arnstorp. På vestsiden er det bygd til en utedo (uvisst når).

Hele bygningen står på tørrmur og er tekket med blikkplater. Den er rødmalt og har hvite karmmer og staffasje.

Flere av dørene har den samme kryssavstivingen som finnes på mange av de andre bygningene på Orala

Smia

Bygningsnr. 52167, AskeladdenID 158842-10

Smia er bygd omkring 1800.

Det er en laftet ettromsbygning med lukket sval i front.

Taket er tekket med stikker som i nyere tid er overdekt med bølgeblikkplater.

Bygningen har ett toramsvindu mot nord med åtte ruter i hver ramme og en liten lysglugge på østveggen.

Døren er laget av fire brede bord som på innsiden er avstivet med dekorativt skråstilte panelbord.

Bygningen står på tørrmur.

Smieovn og pipe er intakt.

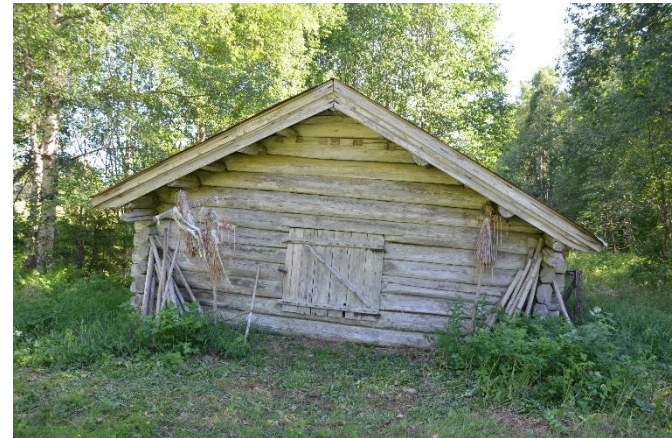
Høyløa

Bygningsnr. 52175, AskeladdenID 158842-13

Høyløa er bygget i 1891 i følge innskrift over døra. Det kan tenkes at også denne bygningen er flyttet fra Nedre Aronstorpet, men det er usikkert.

Bygningen er oppført i laftet tømmer, i ett rom. Taket er et saltak tekket med stikker, som igjen er overdekt med blikkplater.

Døren er en tradisjonell labankdør med skråavstiver.

Sommerfjøset

Bygningsnr. 52132, AskeladdenID 158842-14

Sommerfjøset er oppført ca 1890.

Bygningen står på grensa til utmarka og har dør i begge ender, slik at man kunne slippe kuene inn fra innmarksbeite og ut i utmarksbeite, eller omvendt.

Bygningen er en ettroms laftet bygning med saltak. Taket er tekket med blikkplater.

Begge dører er tofløyede labankdører. Den søndre har den karakteristiske kryssavstivningen som finnes på mange av de andre bygningene på Orala.

På sørveggen er bygd til et lite skur i bindingsverk med supanel og pulttak.

Sauefjøset

Bygningsnr. 52140, AskeladdenID 158842-15

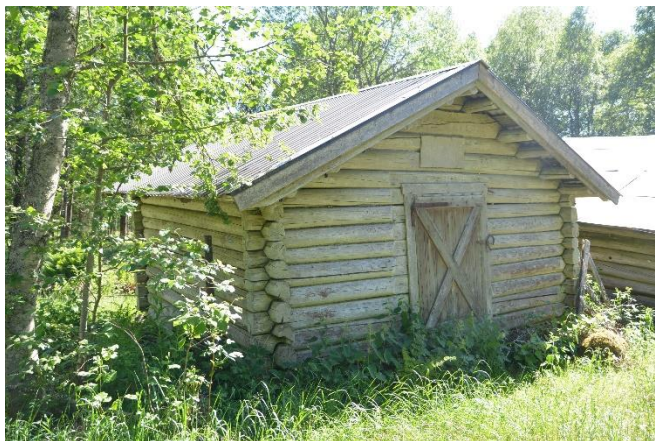
Sauefjøset er oppført i 1920.

Det er laftet bygning i ett rom med saltak.

Taket er dekket med bølgeblekkplater.

Bygningen har dør mot utmarka i nord, og ellers bare en liten lysglugge mot sør.

Døra er ei tradisjonell labankdør med kryssavstivning av samme type som på mange av de andre bygningene på Orala.

Saga

Bygningsnr. 152116438,
AskeladdenID 158842-16

Saga ble bygget i 1972. Tidligere var det etablert sag i gammelfjøset lengre opp i tunet.

Saga er en langstrakt bygning oppført i bindingsverk med vertikalt ubehandlet låvepanel.

I hver ende er det en tofløyet labankdør som begge steder har den karakteristiske kryssavstivningen som finnes på mange av de andre bygningene på Orala. Også to enkeltdører og en lem over åpning i vegg mot vest har denne kryssavstivningen.

Saltaket er dekket med blikkplater.

Bygningen står på støpt betongfundament.
Punktbæring.

Netthuken

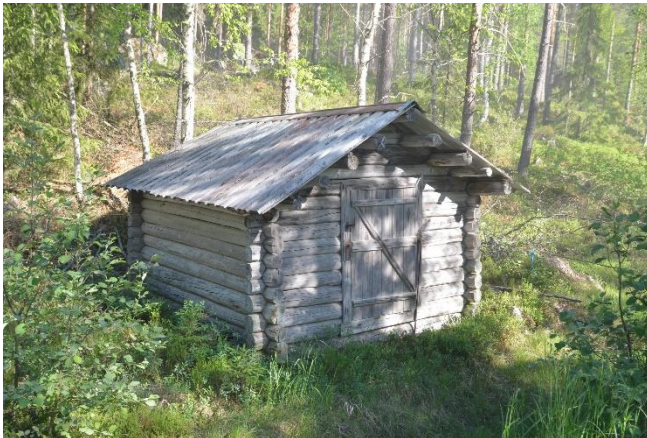
Bygningsnr. (har ikke),
AskeladdenID 158842-17

Netthuken ligger like ved vannet (Søndre Øyersjøen) og er et hus for oppbevaring av fiskeredskaper.

Liten, laftet bygning i ett rom med saltak. Taket er tekket med moderne bølgeblekkplater. Tidligere har det trolig vært nevertak på bygningen. Det finnes hakk etter dryppbordskroker.

Bygningen har kun en dør, ingen vinduer. Døra er ei tradisjonell labankdør med skråavstivning.

Alder ukjent.

Kulturlandskapet

s. 23-29

Kulturlandskapet på Orala er typisk for de skogfinske plassene ved at det er mengder av store og små driftsflater spredt rundt etter hvor topografien og jordmonnet legger til rette for det. Det er åkerlapper, engstykker, beitemark, hakkslåtmark og skogpartier etc. Fra luften ser dette ut som en mosaikk. Vi kaller det derfor et mosaikklandskap.

I tillegg er det en inngjerdet frukthage som ligger helt inntil sørsiden av hovedbygningen. Dette er også typisk for plassene.

I 1993 gjorde Odd Arnstorp en nedtegnelse av de ulike driftsflatene på Orala med nummerering og navn. Dette er en viktig historisk kilde til bedre å kunne lese de ulike flatene og deres historie.

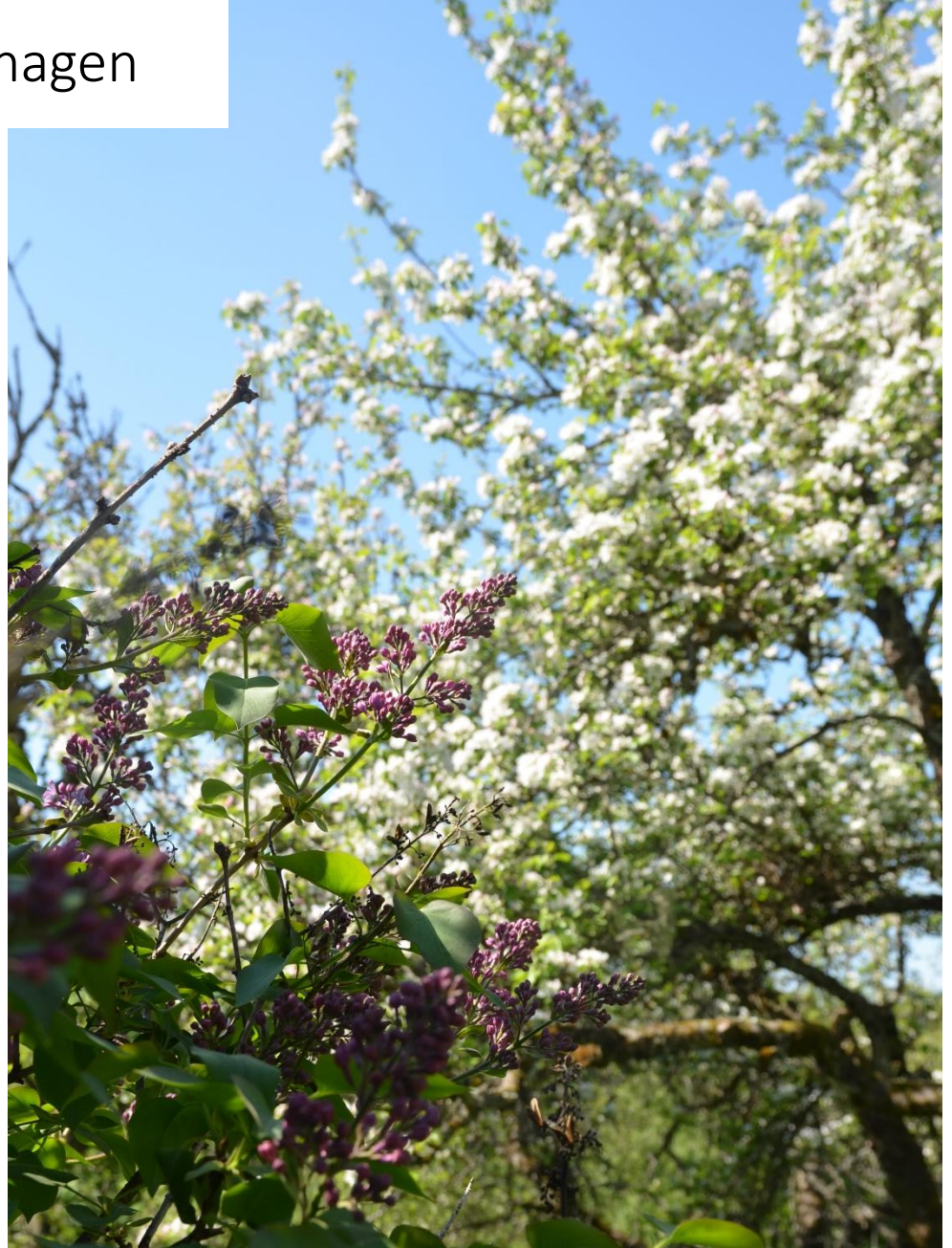
1967 og 2011

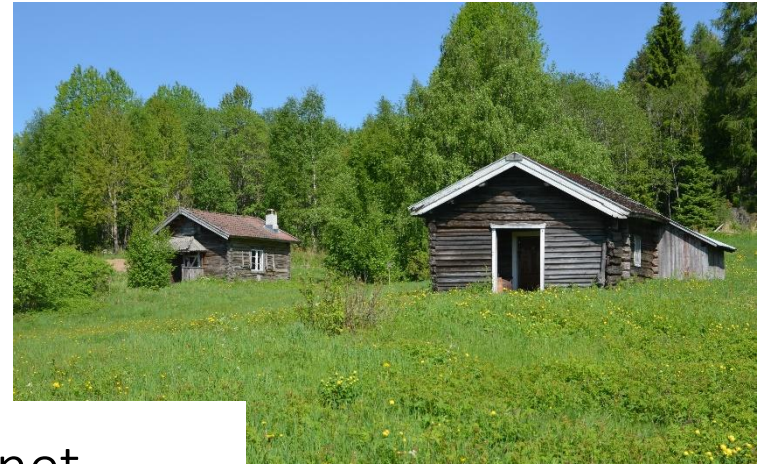

Frukthagen

Tunet

Driftsflater

Stier og ferdselsårer

A misty landscape with a wooden cabin and a forest in the background. The cabin is dark wood with a brown roof and a chimney. The forest is dense with evergreen trees. The sky is overcast and foggy.

Skogfinner som folkegruppe

Historikk, kultur og tradisjon
s. 30-43

Skogfinner – opprinnelse, innvandring og bosetning

De fleste skogfinnerne har sitt opphav i landskapet Savolax i Finland, mot grensen til Karelen.

Utvandringen til Skandinavia startet rundt midten av 1500-tallet og pågikk i vel hundre år. De tidligste bosettingene kom i Gästrikland og Hälsingland lengst øst i Sverige og spredte seg nordover og vestover til Ångermanland, Dalarna og Värmland, og fram mot midten av 1600-tallet over grensen til Norge. Finland var fram til 1809 «den östra rikshalvan» av Sverige, slik at det var først med bosettingene på norsk side av grensen at det ble utvandring fra det svenske riket.

De første bosettingene på norsk side kom på Finnskogen, ved Røgden på Grue Finnskog, men skogfinnerne spredte seg raskt til store deler av Østlandet, og allerede på 1640-tallet var det skogfinner så langt vest som i Hurdal.

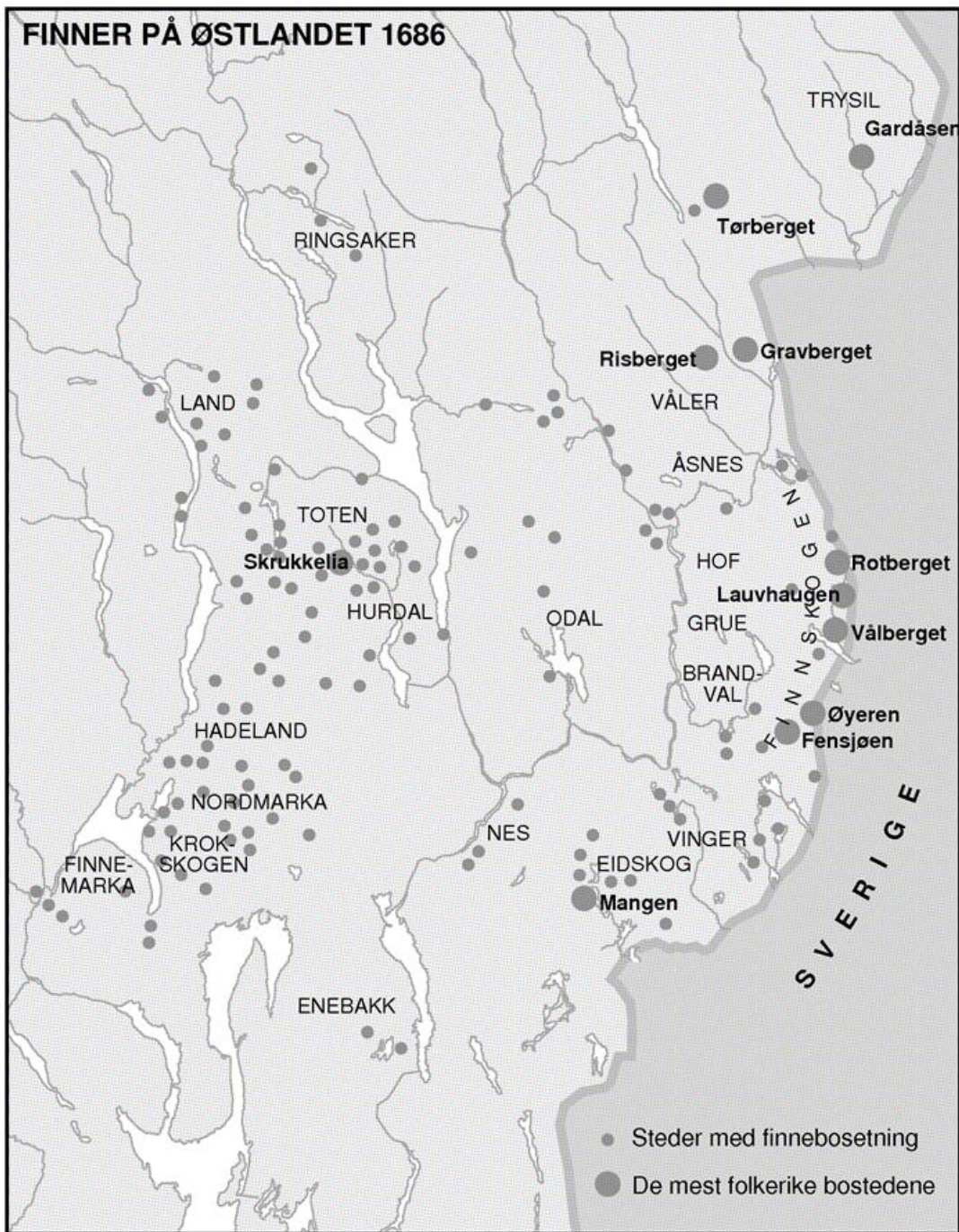
Det var sammensatte årsaker til utvandringen fra Finland, men de store granskogene i Skandinavia var åpenbart det som lokket mange til å flytte til nye områder for å kunne fortsette å drive svedjebruk i stor skala.

Fra midten av 1500-tallet var det i Sverige en politikk som ga skattefrihet i opptil sju år for de som tok opp nye boplasser. Hertug Karl av Värmland (senere Karl IX) inviterte spesielt finner til å bosette seg i de store skogområdene.

En medvirkende årsak til utvandringen fra Finland var også Klubbekrigen langs grensen til Russland og flere uår på slutten av 1500-tallet.

FINNER PÅ ØSTLANDET 1686

Finnemanntallet i 1686

I 1686 gjennomførte norske myndigheter en folketelling av alle skogfinner i Norge, for å få oversikt over hvor stort «problemet» var. «Problemet» var bl.a. skogfinnenes svedjebruk, som ble ansett for å ødelegge skogressurser for den voksende sagbruksnæringen, og gruppen av «løsfinner», som var enkeltpersoner uten fast bopel som reiste rundt og deltok i ulike svedjelag, og som derfor var umulige å skattlegge.

Finnemanntallet viser 1.250 finner fordelt på 40 kommuner i sju fylker på Østlandet. Det er rimelig å anta at en del løsfinner ikke ble registrert i manntallet.

Kartet til venstre viser utbredelsen av skogfinsk bosetting i Norge ut fra Finnemanntallet i 1686 (kilde: Norsk historisk leksikon).

Bosettingene var klart tettest i skogområdet langs riksgrensen mellom Eidskog og Trysil, men kartet viser også den store spredningen av bosettinger i barskogområder over store deler av Østlandet, med flere store tyngdepunkter i Oppland og Akershus; som Nordmarka, Krokaskogen, Hadeland, Hurdal og Toten, og Finnemarka i Buskerud.

Foto: Torkel Skoglund, Statskog

Finnskogen

Finnskogen er et skogområde i grensetraktene mellom Norge og Sverige, i nordre Värmland og østre del av Sør-Hedmark. Finnskogen utgjør kjerneområdet for den skogfinske kulturen og er fremdeles et sentralt område for skogfinsk byggeskikk og identitet. De første skogfinske bosatte kom til Norge i første halvdel av 1600-tallet.

Næringsvirksomhet – Svedjebruk

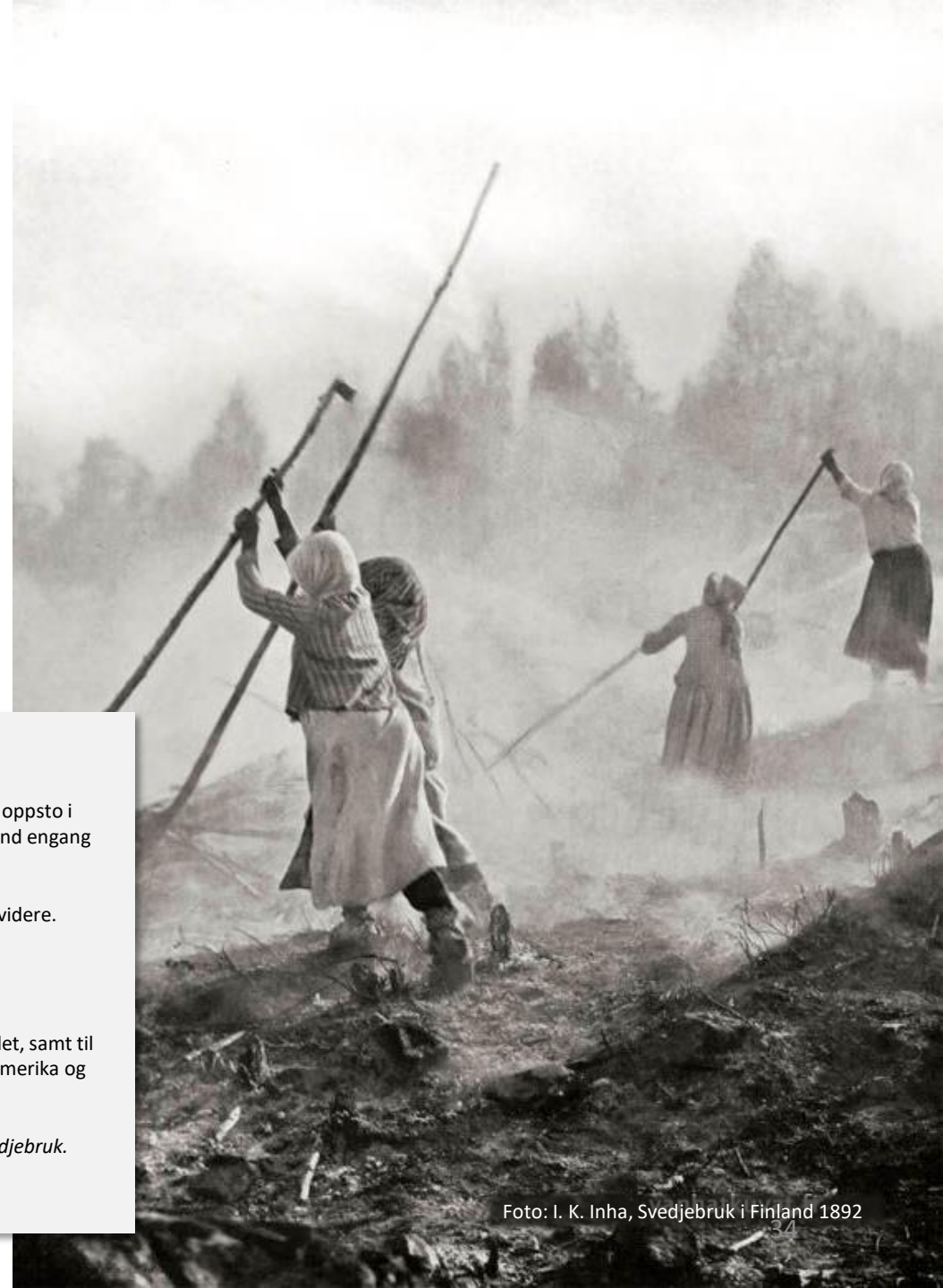
Skogfinnene drev svedjebruk (svibruk, bråtebruk) i de store granskogområdene i Midt-Sverige og på Østlandet i Norge.

Skogen ble felt og fikk ligge å tørke ett eller to år. Deretter brente man hele området og sådde toårig rug i aska, såkalte rugbråter. Dette var skogfinnenes hovednæringsvei, derfor ble de også kalt rugfinner. Denne måten å dyrke på er svært arealkrevende, men ga strå på to meters høyde og veldig store avlinger. Det ble som oftest tatt bare én avling på hver svedje. Derfor var det behov for å ta stadig nye skogarealer i bruk.

«Huuhta» er det finske betegnelsen på storsvedje i granskog. De store svedjene ble mest vellykket i næringsrik, gammel granskog, noe det fantes store områder av i skogbeltet over Midt-Sverige og inn i Norge.

Svedjebruk var enkelte steder i Norge i drift til inn på 1800-tallet, men med gjentatte forbud, måtte skogfinnene gradvis gå over til ensidig åkerbruk.

Andre viktige næringsveier for skogfinnene var naturlig nok jakt og fiske i skogene. Noen drev også med tømmerfløting eller tok arbeid i gruver.

Huuhtasvedjebrukets utbredelse

Man antar at huuhta (storsvedjing) oppsto i skogene nordøst for Viborg i Russland engang på 1300-tallet.

Bildet til venstre viser utbredelsen videre.

Innenfor sirkelen: 1500 e.Kr.

Hel linje: 1600 e.Kr.

Stiplet linje: 1700 e.Kr.

Ekspansjonen fortsatte på 1800-tallet, samt til Tver i Russland, Delaware i Nord-Amerika og flere områder i Sibir

(Per Martin Tvengsberg (2010): Svedjebruk. Norsk Skogfinsk Museum, s. 29.)

Skogfinsk byggeskikk

Skogfinnene hadde sin egen karakteristiske byggeskikk. På en tradisjonell skogfinsk gård finner man både ordinære gårdsbygninger som ellers i landet, men også spesielle skogfinske karakterbygninger og bygninger som bærer skogfinske trekk. Som bolighus hadde skogfinnene *røykstuer* med isolert innertak/himling. I tillegg hadde hver gård *røykbadstue* og ofte *rie* (tørke- og treskehus for rugavlingen). Alle husene ble varmet opp med røykovner. I tillegg var det vanlig å ha blant annet *jordkjeller* og *kokkhus* på gården.

Disse bygningene er karakteristiske for kulturen og derfor særlig viktige kulturbærere og historiefortellere. Eksempler på slike karakterbygninger er vist gjennom utvalgte kulturminner for fredning i det totale fredningsomfanget i prosjektet. Til sammen viser fredningsobjektene langt på vei bredden i skogfinsk byggeskikk slik den forekom i Norge.

Karakteristisk for de skogfinske boplassene i eldre tid er også mangfoldet av driftsbygninger fordelt i en organisk tunstruktur som er tilpasset landskapet og topografien på stedet. Eksempler på helhetlige anlegg med tunstruktur og mangfold av bygninger er vist ved de fem fredningene Østre Sollien, Orala, Abborhøgda, Mikkelerud og Hytjanstorpet.

Østre Sollien i Grue kommune er en godt bevart skogfinsk gård med mange karakterbygninger som viser skogfinsk byggeskikk. Foto: Berit Rønson, Riksantikvaren

Røykstua på Hytjanstorpet i Grue er fortsatt bebodd.
Røykovnen her ble tatt ut omkring år 1900.
Foto: Berit Rønsen, Riksantikvaren

Røykstua

Røykstua er skogfinnenes bolighus, som ble varmet opp ved hjelp av en røykovn. De skogfinske røykstueene kjennetegnes blant annet ved den isolerte himlingen som de vestnorske røykovnstuene ikke har. Selve røykovnen er murt i naturstein og leire og har ingen skorstein. Ilden varmer opp den store steinmassen i ovnen som så står som et gigantisk varmemagasin og varmer rommet resten av døgnet uten ytterligere fyring før neste dag. Røyken kommer inn i rommet og legger seg som et teppe oppunder taket og avgir det meste av varmen til de grove materialene i himlingen, før den siver ut gjennom en røykkanal i taket. Glørne rakte man ut av ovnen og oppbevarte i grua på ovnsbanken. På denne glohaugen kunne man drive enkel matlaging.

Røykstua som bygningstype hadde tilbakegang fra siste halvdel av 1800-tallet, parallelt med at man tok i bruk nye oppvarmingsmetoder (peis og støpjernsovner).

Kun to røykstuer med intakt røykovn står igjen på opprinnelig sted i Norge. En på Askosberget øvre og en på Tvensberget, begge på Grue Finnskog. I tillegg finnes det flere bevarte røykstuer hvor ovnen er tatt ut, og hvor det for mange av dem også er gjort en del endringer/moderniseringer av bygningen.

Badstua på Nedre Øyeren, Brandvaal Finnskog, ble fredet i 2011.
Badstua er særegen med dobbel røykovn som fyller ulike funksjoner og oppvarmingsbehov.
Foto: Berit Rønsen, Riksantikvaren

Røykbadstua

Badstubading står sentralt i finsk kultur. Når skogfinnerne slo seg ned på et nytt sted var badstua ofte det første huset de bygde. Badstua kan egne seg for allsidig bruk. Her kunne man i tillegg til å bade badstu også tørke korn og lage mat, samt bo midlertidig mens røykstua (bolighuset) ble bygget. Mange badstuer har vært i bruk som bolig for fattige personer til langt fram i tid.

En tradisjonell skogfinsk røykbadstue har røykovn murt uten bindemiddel. Varmen går effektivt opp mellom steinene i ovnstaket, og varmer opp steinrøysa på toppen mye raskere enn i en røykovn murt med bindemiddel. En badstuovn gir derfor mulighet for å ta ut en eksplosiv høy varme, mens varmen i en slik badstuovn uten bindemiddel også ebber raskere ut enn i de leiremurte røykovner i røykstuene.

De tradisjonelle røykbadstuene hadde ingen vinduer, bare glugger for utlufting av røyken, og eventuelt for lys inn i rommet. På bakveggen i rommet var det en «lave», en brisk midt oppe på veggen til å sitte eller ligge på. I tillegg var det benker langs ene langveggen nede.

Når man bader badstu, slenger man vann på steinrøysa på ovnen slik at het damp brer seg ut i rommet. Som i finsk tradisjon brukes badstukvaster av bjørkeris som man pisker seg med for å oppnå ytterligere renselse og velvære.

Ria

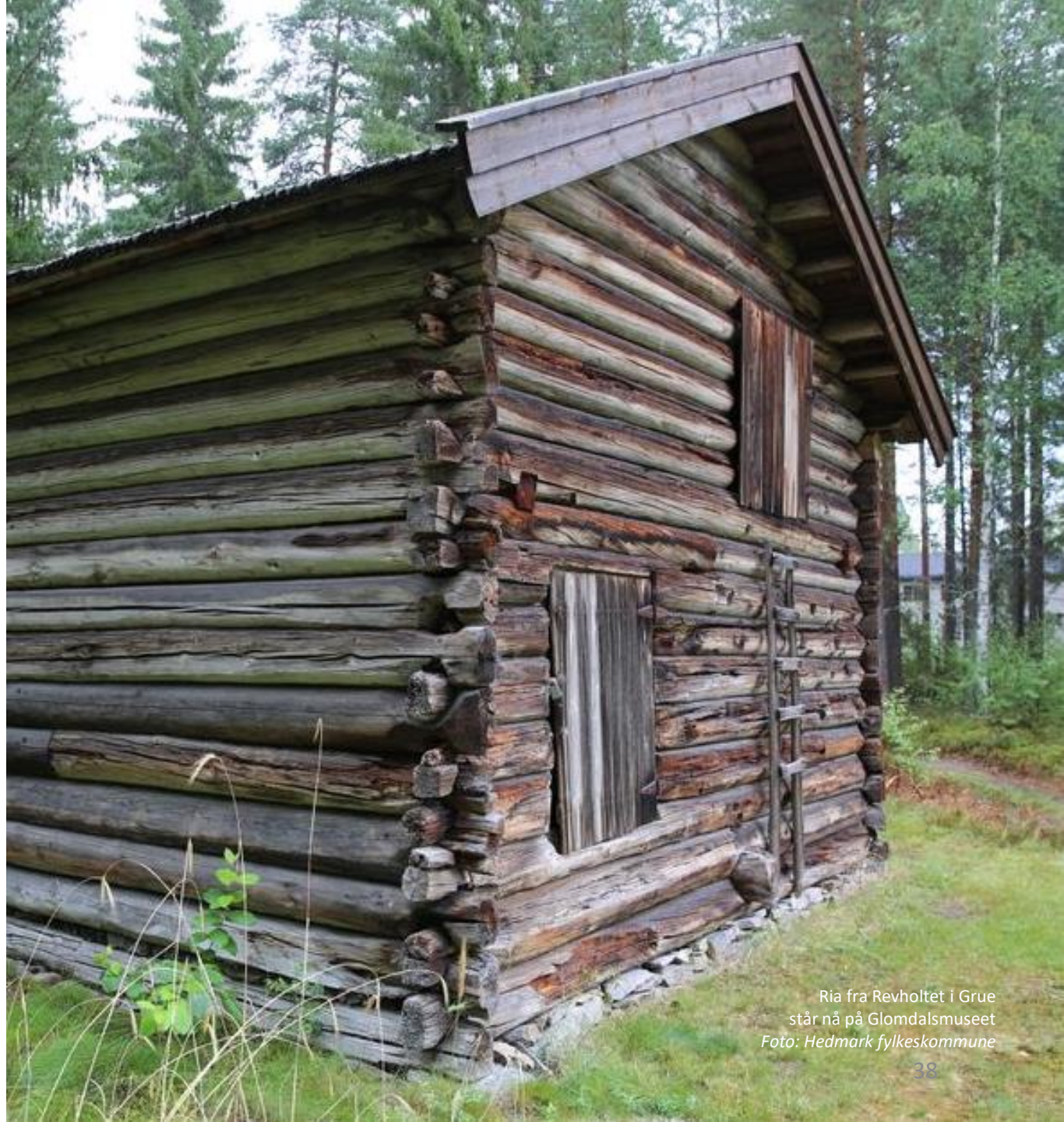
Skogfinnenes hovednæring var dyrking av svedjerug. Svedjerugen blir to meter høy og under innhøstingen ble den skjært med sigd og bundet til kornband. Bandene ble senere på høsten eller vinteren tørket i ria før de ble tresket på riegulvet. Navnet rie kommer fra 'riihi', som er den finske betegnelsen på dette tørke- og treskehuset.

Ria har en karakteristisk høy bygningskropp som skyldes at de to meter lange kornbandene ble tørket stående på et glissent «gulv» av løse og flyttbare tørkestenger/stokker som ligger et par meter over gulvet. For tørkingen ble det fyrt i en røykovn i ene hjørnet av bygningen. Varmen gikk opp mellom de glisne tørkestengene, videre opp gjennom de stående bandene og opp til det isolerte innertaket der aksene på rugen var.

Tørkingen kunne ta flere døgn, og i hele den tiden måtte ovnen og fyringen voktes kontinuerlig. Ei rie full med rug som tok fyr, ville være en økonomisk og overlevelsesmessig katastrofe.

Røyken setter røyksmak på kornet, og brød bakt på rietørket rug har en mild røyksmak. I fyringen ble det brukt tørr løvved som gir minst mulig røyk.

I Norge er det bevart kun to rier som begge er flyttet til museum. Det ser ut til at riene forsvant raskt etter at man sluttet med svedjebruket, og at man på Finnskogen ikke fant på andre funksjoner for riebygningene.

Ria fra Revholtet i Grue
står nå på Glomdalsmuseet
Foto: Hedmark fylkeskommune

Kokkhuset

Fra gammelt av var kokkhuset sentralt i den skogfinske kulturen. I tiden før røykstue-bygningene fikk flere rom, var røykovnen eneste varmekilde i røykstueene, og en røykovn er veldig upraktisk for koking av mat. Derfor hørte et eget kokkhus med til bygningene på gården. I sin eldste form er kokkhuset bare en lévegg rundt en bål plass, mens det etter hvert utviklet seg til små laftede bygninger med peis.

Begrepet kokkhus kommer av finsk (kokka / kokki / kokko), som kan ha å gjøre med både formen på de eldste kokkhusene og med funksjonen for matlaging. I mye litteratur brukes den svenske/norske betegnelsen kokhus på bygningstypen, mens eldre folk på Finnskogen veldig tydelig brukte navnet kokkhus.

Jordkjelleren

Jordkjeller finnes på de fleste skogfinske boplassene. Her lagret man neper og annet som skulle oppbevares frostfritt gjennom vinteren, senere også poteter da de kom i bruk.

Det finnes to hovedtyper av skogfinske jordkjellere når det gjelder konstruksjon:

- Jordkjeller med hvelvet eller flatt tak av trestokker.
- Jordkjeller med hvelvtak av stein.

Over hvelvtaket bygde man gjerne et saltak eller annen type vanntett overdekking for å hindre vann i å trenge ned i kjelleren. Oppå noen jordkjellere er det bygget kjellerbu.

Jordkjelleren er bygget opp med vegger av naturstein i et utgravd rom i bakken, gjerne i en skråning slik at tre av sidene ligger mot jordveggene i det utgravde hullet, og den fjerde blir en synlig frontvegg med inngangsdør. Det er to dører med en meters mellomrom, som utgjør en temperatursluse for å få god stabilitet i temperatur og fuktighet i kjelleren.

Jordkjeller på Østre Sollien, Grue Finnskog.
Foto: Berit Rønsen, Riksantikvaren

Fredet tuntre, rogn, på Abborhøgda i Kongsvinger kommune
Foto: Torkel Skoglund, Statskog

Skogfinsk kulturlandskap

Mosaikklandskap

Ettersom skogfinnene bosatte seg i skogterreng, ble enger og åkerlapper plassert der topografien og vekstforholdene var mest gunstige. Ser man en eldre skogfinsk gård fra luften, ser det ut som en mosaikk av driftsflater sammenbundet av stier, kjerreveier, skogstriper og hakkslåttmark. Det karakteristiske mosaikklandskapet har forsvunnet de fleste steder etter modernisering og mekanisering av drifta, eller etter fraflytting og gjenvoksing. På Abborhøgda i Kongsvinger kommune er det alderdommelige mosaikklandskapet bevart og fremdeles godt lesbart.

Nyttehagen

Den skogfinske hagen har nok på de fleste plasser vært mer av det praktiske slaget som nyttehage, men også enkelte stauder ble plantet innimellom nyttevekstene i hagen eller langs husveggen. Ofte var nyttehagen et inngjerdet jordstykke nærmest hovedbygningen i tunet. Her dyrket man det nødvendige av frukt og bær, urter og enkelte grønnsaker til husholdet. Man hadde også egne arealer for neper, og senere poteter.

Rogna

Rogna ble av skogfinnene ansett som et hellig tre, ut fra sjamanistisk tradisjon, og var derfor vanlig i bruk som tuntre. På Abborhøgda i Kongsvinger kommune står et slik tuntre bevart, på tilsvarende måte som på mange andre gårder.

Skogfinske tradisjoner

Magi og magiske symboler

Bruken av magiske symboler for beskyttelse av eiendom, folk og husdyr har sin bakgrunn i finsk-ugrisk sjamanistisk tradisjon og har vært utbredt i skogfinsk kultur langt fram i tid. Symbolene ble ofte skåret inn på og rundt inngangsdørene på bygninger som det var vesentlig å beskytte. Magien lå i kommunikasjonen mellom den som skar inn symbolet og krefter i naturen.

Slike symboler representerer en type kulturminner som er sårbare og som forsvinner gradvis etter hvert som bygninger forsvinner, dører skiftes ut og sol og vær tærer på treoverflatene.

Neverfletting

Neverfletting som håndverk kjennetegner skogfinsk kultur, og har åpenbar bakgrunn i østlig finsk-ugrisk tradisjon. Neversko, neverkonter og mange andre bruksgrenstander av flettede neverstrimler viser skogfinnenes kunnskaper og dyktighet i å utnytte naturmaterialer, og likheter og variasjoner i teknikker og produkter i finsk-ugriske områder østover viser det kulturelle slektskapet. Skogfinnene laget også mengder av bruksgjenstander av helnever (hele neverflak), og hadde også solide tradisjoner i å produsere andre typer flettverk, som fiskeruser og andre gjenstander, flettet av selje og andre materialer.

Mat

Skogfinnene har fremdeles gamle mattradisjoner med flere særegne retter. Særlig kjent er motti og flesk, hvor motti er en slags smuldremasse som kokes av mel og vann. Hillo er en annen karakteristisk rett hvor bær rårøres i mel og spises med skje.

Sang og musikk

Skogfinnene bragte med seg en spesiell karakteristisk sang- og musikktradisjon med røtter i gammel, finsk runesangtradisjon. Bruken av besvergelses og magiske runer er en del av denne tradisjonen, og det er samlet inn mange hundre slike runer fra Finnskogen.

Skogfinner i dag

Skogfinnernes kultur har, på samme måte som andre kulturer i Norden, endret seg mot en større likhet i innhold, både på det næringsmessige og mye annet. Skogfinnene ble, i likhet med andre minoriteter, i perioder utsatt for målrettet fornorskningsspolitikk. Allerede ved innvandringen ble skogfinnene gitt norske patronymikon som slektsnavn, i stedet for de arvelige finske slektsnavnene. Gjentatte forbud mot svedjebruk bidro til at svedjebruket ble avviklet tidligere enn det ellers ville vært, og allerede fra 1840-tallet forbød prestene, senere skoleverket, skoleelevene på Finnskogen å prate finsk. Dette bidro til at det skogfinske språket døde ut på 1900-tallet. Flere av de skogfinske tradisjonene ble nok fra slutten av 1800-tallet oppgitt av skogfinnene selv, for å unngå å bli identifisert/stigmatisert som skogfinner.

Allikevel har mange skogfinske tradisjoner overlevd helt til vår tid, særlig på Finnskogen, og fra slutten av 1900-tallet har det vokst fram en stor stolthet for det å være av skogfinsk avstamning, og for den skogfinske kulturarven som skogfinnene beriket det kulturelle mangfoldet i Norge med. De første skogfinske museer og organisasjoner ble etablert på 1940- og 1950-tallet. Da språket døde ut som identitetsmarkør, ble det ekstra viktig å sikre bevaring av andre identitetsmarkerende kulturelementer, som bl.a. bygninger som viser de kulturelle særegenhetene. Det skogfinske bygningsvernet har pågått spesielt målrettet siden 1970-tallet, og det ville vært mulig å berge flere unike bygninger dersom samfunnet hadde støttet opp om dette allerede da.

At skogfinnene fikk status som nasjonal minoritet fra 1998 har bidratt til storsamfunnets større oppmerksomhet, aksept og respekt for skogfinner og skogfinsk kulturarv, og dette har ført til ytterligere oppsving i interesse for den skogfinske kulturen, både innad i gruppen og utenfra. De skogfinske områdenes koblinger mellom natur og kultur skaper ekstra oppmerksomhet i en tid da samfunn og befolkning blir mer og mer preget av urbanisering. Dette er noe av bakgrunnen for populariteten av vandringsleder som f.eks. Finnskogleden og Finnskogrunden, der man i tillegg til naturopplevelsen, også får kunnskaper og innsikt gjennom de skogfinske boplassene som passerer.

Det at riksgrensen mellom Norge og Sverige går midt gjennom Finnskogen, skaper en ekstra dimensjon i både kulturelt innhold og attraktivitet. Det skogfinske på Finnskogen er et konglomerat av finsk, svensk og norsk kultur som gjør den unik. Grensetraktenes betydning under 2. verdenskrig skaper også en ekstra dimensjon både i historien og i opplevelsen for mange besøkere.

Om minoritetsprosjektet

De fem nasjonale minoritetene i Norge (skogfinner, kvener/norskfinner, jøder, rom (sigøynere) og romanifolket/tatere) er en viktig del av landets historie. Minoritetsgruppene har en rik kultur og de har bidratt til mangfoldet av kulturminner i landet vårt, men omfanget av sporene etter dem varierer og de kulturminnene som er bevart har ikke vært godt nok sikret.

Kartlegging og fredning av nasjonale minoriteters kulturminner

Etter en omfattende kartlegging av fredete kulturminner i Norge, kommer det tydelig fram at kulturminner knyttet til de nasjonale minoritetene er sterkt underrepresentert på fredningslisten.

Gjennom [stortingsmelding nr. 16, Leve med kulturminner](#), har Riksantikvaren fått i oppdrag å rette opp skjevheter i fredningslisten innen 2020. Målet er at et representativt utvalg kulturminner med tanke på geografisk, sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde, skal bli bevart for fremtiden.

Som et ledd i [fredningsstrategien mot 2020](#) gjennomfører Riksantikvaren et prosjekt for å løfte fram og få økt kunnskap om våre nasjonale minoriteters kulturminner, og om mulig frede et utvalg kulturminner knyttet til hver av de fem gruppene.

Samarbeid med minoritetsgruppene

Det er av stor betydning at minoritetene selv bidrar til å definere hvilke kulturminner som er viktige for dem og som representerer deres historie og kultur. Riksantikvaren samarbeider derfor med representanter for den enkelte minoritetsgruppe, i tillegg til regionalforvaltningen og relevante kunnskapsinstitusjoner.

De omreisende / tater'n på Moan i Alvdal.

Foto: Per K. Lien (1893-1951)/Anno Musea i Nord-Østerdalen (CC PDM)

Skogfinske kulturminner

- Oversikt over alle fredningene i prosjektet og hva de representerer

Abborhøgda er et kulturhistorisk viktig eksempel på en tradisjonell skogfinneplass med både bygninger (våningshus, låve, jordkjeller, bur, røykstue uten røykovn, grishus, kokkhus, vedskjul, sommerfjøs, høyløe, tufter etter smie), nyttehage, tuntre og tilhørende driftsarealer og mosaikklandskap bevart. Kulturlandskapet har et rikt biologisk mangfold, noe som er typisk for skogfinske bosetninger.

Øvre Askosberget er et godt bevart eksempel på en røykstue med røykovn inntakt på sin opprinnelige plass. I Norge finnes kun to røykstuer med original røykovn bevart.

Orala er et kulturhistorisk viktig eksempel på en tradisjonell skogfinneplass med både bygninger (våningshus, låve med moderne fjøsdel fra 50-tallet, gammelfjøs, kalvhuk, jordkjeller, bur, smie, vedskjul, høyløe, to sommerfjøs, badstue, kokkhus, sag og netthuk) hage og tilhørende landbruksarealer bevart. Orala viser også tilknytningen til sjøen og fisket som har vært en viktig binæringsvei for mange skogfinner.

Låven i Peistorpet er bærer av en uvanlig stor mengde innrissede symboler. Bruken av magiske symboler har vært en viktig del av skogfinsk kultur i Norge tilbake til 1600-tallet. Bygningen er løftet fram av skogfinnerne selv som særlig viktig å bevare nettopp for å sikre kunnskapen om, og for å kunne formidle denne viktige delen av deres kultur.

Akkasaari (Kjerringholmen) er en likholme med tre graver. Holmen representerer den skogfinske tradisjonen med å gravlegge på holmer, fast eller midlertidig. **(Fredning er ikke avklart, men under vurdering)**

Hytjanstorpet er et godt bevart skogfinsk torp som fortsatt er bebodd og drives på tradisjonelt vis. På torpet finnes røykstue, stabbur, mjølkebu, fjøs, sommerfjøs, utkjeller, låve, høyløe, moderne badstue og garasje. Røykstua på gården viser den typiske utviklingen hvor man erstattet røykovnen med moderne ildsted. Det tilhørende kulturlandskapet har et rikt biologisk mangfold, noe som er typisk for skogfinske bosetninger.

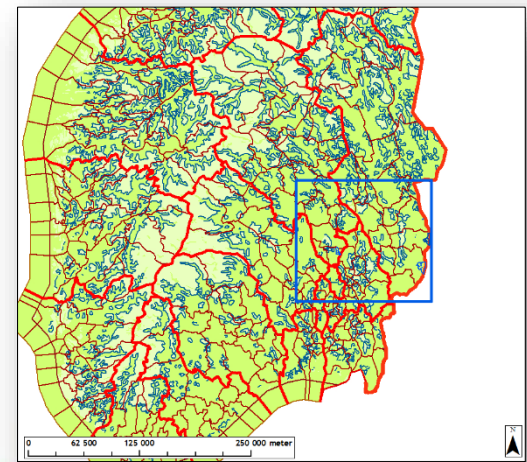
Østre Sollien er et godt bevart eksempel på et helhetlig skogfinsk torp med flere karakterbygninger fra skogfinsk byggeskikk (røykstue, kokkhus, bur, låve, jordkjeller) og typisk beliggenhet i landskapet.

Ria fra Revholtet (nå på Glomdalsmuseet) er en av to bevarte rier i Norge. Ria er et skogfinsk tørkehus for svedjerug og dermed en nøkkelbygning i skogfinsk bygningstradisjon.

Mikkelrud er en skogfinsk gård som viser utbredelsen av skogfinsk bosetning til Akershus. Gården har både mangfold av bygninger (våningshus, låve, stall/uthus, stabbur, jordkjeller, uthus/utedo, hytte og garasje), karakteristisk tunstruktur og omkringliggende kulturlandskap bevart. Kulturlandskapet har et rikt biologisk mangfold, noe som er typisk for steder det har vært skogfinsk bosetning.

Snellingen er en skogfinsk gård med bevarte bygninger (to våningshus, to uthus) og klassisk beliggenhet i landskapet. Gården viser utbredelsen av skogfinsk bosetning til Oppland. **(Omfang av fredning er ikke avklart)**

Nedre Finneplassen i Buskerud har et godt bevart skogfinsk bur med innskårede magiske symboler på døren. Finneplassen er ett av svært få kulturminner som viser utbredelsen av skogfinsk bosetning så langt vest som til Buskerud.

Kartet viser de skogfinske kulturminnene som er under fredning eller vurderes fredet i forbindelse med minoritetsprosjektet

Bakgrunnsinformasjon om dokumentet

Fredningsdokumentasjonen består av to deler:

DEL 1: Informasjon om eiendommen, beskrivelse av eksteriører og kulturlandskap, skogfinnenes historie og kultur.

DEL 2: Beskrivelse av interiører (unntatt offentlighet).

Dokumentasjonsvedlegget er utarbeidet i forbindelse med minoritetsprosjektet og fredningssaken for Orala. Målet med arbeidet er å dokumentere bygningenes og kulturlandskapets verdi knyttet til fredningen på fredningstidspunktet, beskrive anleggets historie og sette det inn i en kulturhistorisk sammenheng.

Dokumentasjonsvedlegget er utarbeidet av Riksantikvaren 2018-2019.

Norsk Skogfinsk Museum som eier har bidratt med mye kunnskap om anlegget, både gjennom møter og via saksdokumenter.

Norsk Skogfinsk Museum har også bidratt i arbeidet med delen om skogfinnenes historie og kultur.

Alle bilder er tatt av Riksantikvaren juni 2018 dersom ikke annet er nevnt.